

Л.М.Росенко

КАЛІГРАФІЧНІ ХВИЛИНКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ В КЛАСАХ-КОМПЛЕКТАХ

Навчання каліграфічного письма і систематична робота над формуванням почерку учнів – одне з головних завдань школи. Роль графічних навичок у навчально-виховному процесі надзвичайно велика, оскільки без оволодіння графікою не можливе вивчення будь-якого навчального предмета

Удосконаленню графічних навичок письма, методиці каліграфії велику увагу приділяли П.О.Градобаєв, В.С.Горбач, Ф.З.Греков, І.Є.Євсєєв. Педагогічними та психологічними умовами навчання каліграфії займалися Є.В.Тур'янова, М.К.Щербакова.

Значний внесок у розробку методики навчання письма зробили українські методисти М.С.Вашуленко, Т.Г.Гарбуз, В.А.Групова, І.Ф.Кирей, О.Ю.Прищепа, Н.Ф.Скрипченко, В.І.Таран, В.А.Трунова.

Питаннями каліграфічного письма займаються вчителі-практики:

А.М.Заїка, О.М.Сафонова, В.Г.Лук'яненко, А.Мовчун, І.Г.Пальченко та ін.

Проте в практиці сучасної школи спостерігається послаблення якості письма, відсутність належного контролю щодо письмових робіт учнів. І, як наслідок, значно збільшилась кількість учнів, що мають індивідуальні хиби у почерку.

Формування графічних навичок залежить і від того, наскільки правильно з педагогічного і психологічного погляду будуть організовані та запроваджені вправи з письма.

Починаючи з 2 класу середньої загальноосвітньої чотирирічної початкової школи, на кожному уроці рідної мови з метою удосконалення графічних навичок письма передбачені технічні вправи, тобто каліграфічні хвилини.

Зміст каліграфічних хвилин визначається темою уроку з рідної мови, результатами перевірки учнівських зошитів. На початку навчального року передбачається повторення графічного зображення літер та їх поєднання за генетичним методом чи алфавітом. Надалі на основі перевірки учнівських робіт, враховуючи помилки у з'єднаннях та написанні букв, учитель підбирає букви, буквосполучення та окремі слова, речення, в яких зустрічається підібрана на каліграфічну хвилину буква. Саме з таких технічних вправ розпочинається урок української мови. Під час письма на класній дошці запланованих букв та окремих їх сполучення слід обов'язково коментувати написане, звертаючи особливу увагу учнів на структуру і назву кожного елемента та букви в цілому.

Розглядаючи на каліграфічній хвилині малу букву, необхідно підібрати такі приклади, де б буква була на початку слова, в середині, в кінці, буквосполучення з верхнім, середнім і нижнім з'єднанням. Якщо на каліграфічній хвилині розглядається велика буква, то потрібно підібрати зразки її поєднання відривно і безвідривно, з'єднання з допомогою сполучних ліній і без них. Наприклад:

- 1) написання літери *Д* – один рядок;
- 2) написання складів: *Ди, Да, Ду, Де, Дм, Дж, Дн* і т.д. – один рядок;
- 3) написання речення, в якому б зустрічалась літера і робота над його змістом.

Робота над змістом речення пов'язана з темою уроку і може служити актуалізацією опорних знань.

Навчання каліграфічного письма продовжується також у 3 класі, проте від учнів тепер вимагається більш прискореного темпу написання, враховуючи безвідривне письмо, характерне для скоропису. Удосконалення навичок каліграфічного письма, як і в попередньому класі, проводиться за генетичним методом. На кожному уроці рідної мови обов'язковим є проведення каліграфічних хвилинок, але користь приносять лише ті, які мають цілеспрямований характер. Якщо в 2 класі вчитель пропонував усім однакові вправи, то в 3 класі, і особливо в 4, їх можна давати вибірково, з урахуванням індивідуальних особливостей письма кожної дитини.

Для вдосконалення почерку учнів 3 класу, для переходу на прискорене і швидке письмо доцільно проводити такі вправи:

- а) написання елементів букв поодиночі, групами і в безвідривному сполученні;
- б) написання малих і великих букв окремо, слів з ними, з урахуванням генетичного методу письма;
- в) написання малих букв групами безвідривно протягом усього рядка;
- г) написання алфавіту букв з одночасним поєднанням їх;
- є) просте списування текстів для закріплення навичок письма;
- ж) письмо під диктовку з наростаючим темпом;
- з) просте списування, обмежене в часі.

У перші хвилини уроку вчитель робить загальний аналіз помилок одразу після перевірки зошитів з виконаними завданнями. Після цього він дає зразки правильного написання. Наприклад, діти 3 класу дуже похило пишуть подовжену пряму з петлею вниз. Можна запропонувати написання прямої подовженої з петлею вниз поодиночі, потім групами, а далі написати цілий рядок цього елемента, чергуючи з іншими елементами безвідривно. На завершення цієї каліграфічної хвилинки школярі можуть писати слова, де зустрічається це накреслення елементів.

Під час перевірки письмових робіт вчитель зазначає як загальні, так і індивідуальні відхилення в почерку учнів. Це дає змогу запропонувати учням вправи для класного і домашнього виконання. Деформовані літери у своєму скорописі учні поступово замінюють на правильні, каліграфічні, які залишаються у почерку школярів назавжди.

Письмові роботи з мови вчитель пропонує також для закріплення граматичного матеріалу, для контролю за станом графічного письма. При оцінюванні будь-якої письмової роботи необхідно враховувати каліграфічне написання, чистоту й охайність, правильність накреслення букв, розбірливість почерку, паралельність основних штрихів, висоту букв, рівномірність розташування букв на рядку, нахил основних штрихів.

Кожному учневі початкової школи доведеться не тільки вивчати правильні форми написання букв, а й водночас виправляти свій власний почерк. Практичні вправи на покращання почерку мають бути тісно пов'язані з граматичними завданнями. Матеріал до цих вправ потрібно добирати з урахуванням його виховного та освітнього завдання.

Отже, успіх у роботі учнів залежатиме значною мірою від підготовки вчителя до роботи, від його власного письма. Якщо він сам не порушуватиме правил письма, гігієнічних вимог до нього, буде взірцем для учнів, то почерк вчителя унаслідують і його вихованці. Тільки систематична, уважна й послідовна робота, що сприяє виробленню та збереженню правильного та каліграфічного письма, дасть позитивні наслідки.

Формування графічних навичок письма завершується в цілому в 4 класі. Тут учні намагаються самі писати якомога швидше, безвідривно сполучати елементи у буквах і поєднувати букви у складах і словах. А це водночас розширює в дитини межі орієнтації в просторі, і цілком природно, що прискорення письма в учнів виникає вже в цьому класі, бо мислення в цей час і мова досягли вищого рівня, а повільне письмо дещо гальмує темп викладу думок. Однак якості прискореного письма-скоропису в учнів не можуть розвиватися самі собою: вчитель мусить повсякденно допомагати дітям удосконалювати їх.

Тому для остаточного формування почерку в 4 класі і для більш повного переходу учнів до прискореного письма-скоропису слід проводити таку роботу:

- а) списування текстів з підручника для ґрунтовного закріплення письма в зошиті в одну лінію, обмежене в часі;
- б) письмо під диктовку з наростаючим темпом;
- в) написання великих та малих букв за алфавітним порядком у певному темпі;
- г) написання невеликих слів, цифр під такт;
- д) повсякденний контроль за правильним написанням малих і великих букв, слів та речень в учнівських зошитах;
- е) застереження учнів від графічних помилок.

Якщо в 2-3 класах увага звертається на удосконалення графічних навичок, то в 4 класі необхідно працювати над виправленням індивідуальних хиб почерку.

Питання виправлення хиб у почерку тих, хто навчається каліграфії, займає надзвичайно важливе місце. Одним із основних недоліків у формуванні почерку є недостатня загальна підготовка з графіки письма. У досвідчених учителів з каліграфічного письма відстають лише деякі учні. Отже, за відповідних педагогічних умов індивідуальні особливості учнів не є перешкодою для успішного оволодіння графічними навичками.

Особливу увагу слід приділити змісту каліграфічних хвилинок у класах-комплексах. Вони можуть проводитись в усіх класах одночасно, з використанням того ж самого матеріалу, диференціюючи лише завдання.

Наприклад, після написання рядка літери та складів, з учнями другого класу

вчитель записує слова, в яких вживається дана літера в різних сполученнях. Учні третього класу можуть самостійно дібрати і записати приклади з відповідною буквою. В четвертому класі можна запропонувати самостійно опрацювати літеру, заздалегідь визначену для кожного учня індивідуально під час перевірки зошитів.

Каліграфічні хвилинки можна зробити змістовнішими, цікавими, якщо наповнити їх необхідною лексичною, орфографічною та мовленнєвою діяльністю. Досвідчені вчителі намагаються ефективно використовувати і час, який витрачається на каліграфічну хвилинку, тому буква ними вводиться не в будь-яке слово, а в те, що містить орфограму, яка вивчалася на попередньому уроці чи уроках.

Заслужений учитель України А.Мовчун поглиблює лексичну роботу на цьому етапі уроку. Вводиться буква в слово і з'ясовується його лексичне значення, розглядається етимологія слова як важливий засіб формування інтересу до мови. Етимологічна робота зі словом надає кожній каліграфічній хвилині неповторності, яка міститься у кожному написаному слові, що складається із звуків, зображених на письмі буквами, а кожна із них – з елементів. Таким чином, лексична і етимологічна робота сприяє формуванню графічних навичок молодшого школяра [4].

Формування правильних графічних навичок у молодших школярів залежить насамперед від діяльності самого вчителя. Вчитель повинен здійснювати постійний контроль за письмовими роботами учнів. Класовод має усвідомити значення і доцільність каліграфічних хвилин, індивідуальних вправ, класних виставок кращих зошитів для заохочення учнів домагатися гарного почерку, вдосконалювати його.

Особисті навички письма вчителя, наочний показ ним правильного написання букв, слів та речень, зацікавленість дітей на заняттях, повсякденний і систематичний контроль учителя за дотриманням учнями правил каліграфічного письма – ось основні фактори у виробленні учнівських навичок правильного каліграфічного письма.

Список використаних джерел

1. Кирей І.Ф., Трунова В.А. Методика викладання каліграфії в початковій школі. – К., 1996
2. Короткий тлумачний словник української мови / Під ред. Д.Г.Гринчишина та ін. – К.: Рад. школа, 1978. – 289 с.
3. Лебедева І. Формування навичок каліграфічного письма // Поч. школа. – 2000. – №3. – С.10-11
4. Мовчун А. Каліграфія та етимологія? Так, цікаво і потрібно! // Поч. школа. – 2002. – №1. – С.16-19.
5. Прищепа К.С. Навчання каліграфічному письму // Поч. школа. – 1985. – №5. – С.56-58.
6. Прищепа О.Ю. Взаємозв'язок графічної навички письма з орфографічною грамотністю // Поч. школа. – 1997. – № 8. – С.24-26
7. Фокін Д.С. Запобігання виправленню почерку учнів // Поч. школа. – 1970. – №6. – С.24-27.

8. Шпак В.П., Шпак В.М. Формування графічних навичок письма // Поч. школа. – 1991. – №11. – С.24. __